

ANDRAGOGIK YOSHDAGI O'ZBEK TILI O'RGANUVCHILARNING GAPIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA RASMLI TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANIS

Xurramova Charos

Nizomiy nomidagi o'zbekiston milliy pedagogik
universiteti mustaqil tadqiqotchisi
Fan va texnologiyalar universiteti o'zbek tili
va adabiyot o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15771232>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-Iyun 2025 yil
Ma'qullandi: 28-Iyun 2025 yil
Nashr qilindi: 30-Iyun 2025 yil

KEY WORDS

O'zbek tili, xorijiy til sifatida o'qitish, GPA metodikasi, Growing Participator Approach, til o'rganish, nurturer, aysberg prinsipi, tabiiy yondashuv, til o'rgatish metodikasi. Androgogik ta'lim, Knowles, andragogik tizim.

ABSTRACT

Ushbu maqolada andragogik yoshdagi o'zbek tili o'rganuvchilarning og'zaki nutq ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda rasmlı topshiriqlardan samarali foydalanish masalasi yoritilgan. Nutq faoliyatining asosiy ko'rinishlaridan biri bo'lgan gapirish ko'nikmasi o'quvchilarning tilni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish malakasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Maqolada rasmlı topshiriqlar vositasida til o'rganuvchilarning so'z boyligini kengaytirish, mantiqiy fikrlashini faollashtirish va mustaqil ifoda qilishga undash imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Bugungi kunda dunyoni innovatsion g'oyalarsiz, ilm-fan yutuqlarisiz hech bir sohani rivojlanish yo'lidan bora olmasligimizni prezidentimiz bot bot takrorlaydilar, Shuningdek, biz ham o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitishda turli metod va yondashuvlar asosida dars jarayonlarini tashkil qilib borilmoqda, O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'rganishga ko'plab xorijiy fuqarolar o'z qiziqishlari bildirmoqda. Shuni takidlab o'tish kerakki, xorijiy fuqorolarning ko'pchiligi katta yoshdagi o'rganuvchilarni tashkil etgan bo'lib, ularga o'zbek tilini o'rgatishda Andragogik yondashuvlar asosida ta'lim jarayoni olib boriladi. Bunda biz o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'rgatayotganimizda aynan andragogik yoshdagilarning ehtiyojini qondira oladigan dasturlardan foydalanish kerak. Chunki ular O'zlarini o'zlari boshqara oladi, O'zining sohasi va yashash prinsiplari asosida til o'rganish metodini erkin tanlay va mustaqil ravishda ta'lim jarayonida ishtirokini ta'minlay oladi. Androgogik yondashuvlar asosida o'rgatish jarayonini olib borganda aynan kattalarning ehtiyojlariga moslashtiriladi. GPA metodida bu yo'nalishda har bir inson erkin xorijiy til (egalarining) muhitini o'rganayotganida erkinlik berishadi, va bu vaqtda o'quvchilar o'qituvchini tinglashdan tashqari, o'rgangan bilimlarini eslab qolishlari va amaliyotda qo'llashlari ehtimoli ancha yuqori bo'ladi shuningdek, o'z atrofıdagi muhit bilan faol aloqada bo'lishga undaydi.

Knowles pedagogikaning – ya'ni bolalarni o'qitish san'atining – kattalar ta'limiga mos kelmasligini ta'kidlab, andragogikani muqobil yondashuv sifatida ilgari surgan. Uning fikricha, bolalarga mo'ljallangan an'anaviy metodlar – ma'ruza, mashq, test, imtihon va yodlash – kattalar uchun samarasizdir.

Shuning uchun, Knowles "bilim va ko'nikmalarni passiv yetkazish" uslubini rad etib,

kattalar ta'limi faol ishtirok va o'rganilgan bilimlarni hayotiy holatlarda qo'llashga asoslanishi kerak deb hisoblagan. U norasmiy muhitlar — masalan, jamoat markazlari yoki ish joylarini — yangi qiziqishlar rivoji va amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirish uchun eng mos joy deb bilgan.

Knowles o'z andragogik tizimini beshta asosiy faraz yoki prinsipga asoslagan

1. Kattalar mustaqil o'quv muhitlarida yaxshi natijaga erishadi.
2. Kattalar tajriba orqali yaxshi o'rganadi, xatolarni ham o'z ichiga olgan holda.
3. Kattalar o'rganilayotgan mavzuning hayotiga, ishiga yoki ijtimoiy holatiga qanday ta'sir qilishini tushunganidagina o'rganishga tayyor bo'ladi.

4. Kattalar kontentga emas, balki muammo yechimlariga yo'naltirilgan o'qitish uslubini afzal ko'radi.

5. Kattalarni ichki omillar (qiziqish, o'sish istagi) o'rganishga undaydi, tashqi bosimlar emas.

Knowles turmush o'rtog'i Hulda bilan birgalikda norasmiy ta'lim va o'z-o'zini o'rgatish bo'yicha mashhur asarlar yozgan. U kattalar o'qituvchilarining e'tiborini "odamlarni shunchaki o'qitish"dan "ularni yaxshiroq o'rganishga yordam berish"ga yo'naltirgan.

Andragogikani himoya qilgan holda, Malkolm Knowles ushbu yondashuvni qo'llashni istagan o'qituvchilar uchun olti asosiy prinsipni ilgari surgan. Bu prinsiplar quyidagilardan iborat: O'zini anglash, Kattalar o'rganuvchining tajribasi, O'rganishga tayyorgarlik, O'rganishga yo'naltirish, O'rganishga motivatsiya, va Faol o'rganish.

1-prinsip: O'zini anglash

Oddiy qilib aytganda, odamlar ulg'aygan sari, nimani, qanday va qachon o'rganishni o'zlari belgilashni istaydilar. Bu — **o'zini anglash** prinsipidir. Ya'ni, yetuk odam mustaqil va o'z-o'zini boshqaruvchi shaxsga aylanadi.

Ko'pincha o'qituvchilar o'rganuvchilarga nima kerakligini o'zlari belgilab qo'yadi, bu esa pedagogik (bolalarga xos) yondashuvdir. Andragogikada esa o'rganuvchilarga tanlov erkinligi beriladi — masalan, yangi ma'lumotni qanday olishni tanlash, test tuzishni o'zlari belgilash yoki hamkorlikka asoslangan o'rganish muhitida ishlash imkoniyati beriladi.

Masalan, o'rta maktabdagi pedagogik yondashuvda agronomiya o'qituvchisi doskada urug'ning tuproqda qanday unishi va daraxtga aylanishini chizmalar bilan tushuntiradi. Andragogik yondashuvda esa o'rganuvchilardan xohlagan meva yoki ekin urug'ini olib, istalgan idishga ekib, har kuni parvarish qilishi va bir necha hafta yoki oy davomida kuzatishlarini yozib borish so'raladi.

Darsning qanday o'tishini o'rganuvchilar o'zlari belgilaganda, ular ta'lim jarayoniga ko'proq jalb qilinadi.

2-prinsip: Kattalar o'rganuvchining tajribasi

Kattalar o'z hayot davomida yig'gan boy tajribaga ega bo'lib, bu tajriba ularning o'rganishida muhim rol o'ynaydi. Bu tajriba rasmiy ta'lim, ish tajribasi va hayotiy voqealarni o'z ichiga oladi.

Bolalar o'zlarining oz tajribasi tufayli ko'proq boshqalarning tajribasiga tayansa, kattalar o'zlarining noyob tajribasidan foydalanib, guruhli muhokamalarda ishtirok etishlari va mavzuni chuqurroq tushunishlari mumkin. Hatto yangi tushunchalar taqdim etilganida ham, kattalar o'z hayotiy tajribalariga murojaat qilib, yangi bilimlar bilan bog'lanish yo'lini topadilar.

Shu sababli, o'qituvchi sifatida siz kattalar o'rganuvchilarning darsga olib kelgan

tajribalarini tushunishingiz kerak. Bu tajribalarni darsdagi muhokamalar, tushuntirishlar va fikr almashuvlarga qo'shish orqali o'rganuvchilarni qadrlanganini his qilishlariga yordam berishingiz mumkin. Buning natijasida ular yangi ma'lumotni selektiv tarzda qabul qilishadi — ya'ni o'z tajribalari bilan qamrab olinmagan bilim bo'shliqlarini aniqlab, ilgari qilgan xatolariga yechim topishadi.

Masalan, siz ishchi kattalar uchun yetakchilik bo'yicha trening o'tkazyapsiz. Ularga shunchaki qanday qilib yetakchilik ko'nikmalarini yaxshilash haqida ma'ruza o'qib berish o'rniga, ilgari rahbarlik lavozimida ishlagan ishtirokchilardan o'z ish faoliyatlarini tahlil qilishni so'rang. Bu mashg'ulot ularga qanday to'g'ri ishlaganliklarini va nimalarni yaxshilash mumkinligini aniqlashga yordam beradi.

3-prinsip: O'rganishga tayyorgarlik

"Kattalar nima uchun bu narsani o'rganishim kerak?" — degan savolni tez-tez berishadi.

Bolalar odatda har qanday ma'lumotni qiziqish bilan qabul qilsa, kattalar o'z vaqtini va kuchini qayerga sarflashni tanlab, ehtiyotkorlik bilan yondashadilar. Ular uchun o'rganishning foydasi aniq bo'lishi kerak.

Shuning uchun, siz kattalarga biror mavzuni o'rgatishdan avval, uning ularning shaxsiy hayoti, ishi yoki ijtimoiy rollariga qanday ijobiy ta'sir ko'rsatishini tushuntirishingiz kerak bo'ladi. Aynan shu izoh ularni o'rganishga tayyorlaydi.

Kattalar hayotda turli rollarni egallashadi — xodim, turmush o'rtog'i, ota-ona, qarovchi — va bu rollarga mos yangi ko'nikmalarga ehtiyoj sezishadi. Masalan, yaqinda ishga joylashgan kishi kasbiy muvaffaqiyat uchun zarur bo'lgan bilimlarga intiladi, yangi ota-ona esa chaqaloqqa g'amxo'rlik qilish bo'yicha ma'lumot izlaydi.

O'rganishga tayyorgarlikni oshirish uchun, o'rgatayotgan mavzuning o'rganuvchilarning hayotiga bevosita aloqadorligini aniqlang. So'ngra darslarda haqiqiy hayotdagi holatlarga o'xshash faoliyatlarni ishlab chiqing va interaktiv uslublardan foydalaning. Bu orqali o'rganuvchilar yangi bilimlarni kundalik hayotda osongina qo'llay olishadi.

4-prinsip: O'rganishga yo'naltirilish

Odamlar ulg'aygan sayin, mavzuga asoslangan o'rganishdan muammoni hal qilishga qaratilgan o'rganishga o'tadilar. Ya'ni, ular nazariy bilimdan ko'ra, uni amalda qanday qo'llash mumkinligiga ko'proq e'tibor qaratadilar. Bu o'zgarish bilimni "keyin kerak bo'lishi mumkin" deb yig'ishdan ko'ra, "hozir darhol kerak bo'ladigan" shaklda o'rganishga o'tishni anglatadi.

Masalan, o'rta maktabda algebra o'rganayotgan o'quvchi bu bilimni real hayotda qachon qo'llashi noma'lum bo'lishi mumkin, balki hech qachon kerak ham bo'lmaydi. Lekin katta yoshli o'rganuvchi, o'rganyotgan har qanday bilim yoki ko'nikma ishida yoki hayotida darhol kerak bo'lishiga ishonchi bo'lmas ekan, unga vaqt ajratmaydi.

Shuning uchun, kattalar mavzuning o'ziga emas, balki uning qanday qo'llanilishiga e'tibor berishadi. Ular uchun ta'limning amaliy foydasi muhim. Darslar hayotiy muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan bo'lsa, kattalar o'rganishga ko'proq qiziqish bilan yondashadilar.

5-prinsip: O'rganishga motivatsiya

Ehtimol, bolaligingizda maktab avtobusi kelganida maktabga borishni istamay, sekin yurganingiz yodingizdadir. Ammo ota-onangiz sizni baribir maktabga jo'natgan. Darsda esa e'tiborli bo'lishingiz kerak edi, chunki ota-onangiz yoki o'qituvchilaringiz sizdan yaxshi baholar kutishardi. Siz maktabdagi bilim sizga kelajakda yaxshi ish topishda yordam berishini ham tushunardingiz.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, bolaning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi ko'pincha tashqi manbalarga tayanadi — ota-ona, o'qituvchi yoki jamiyat bosimi. Ular maktabga borishga majbur, bormaslik esa jazo yoki salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Kattalarda esa aksincha — ularning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi ko'proq **ichki omillarga** asoslanadi. Masalan, o'zini rivojlantirish, o'z hayot sifatini yaxshilash, yangi maqsadlarga erishish istagi.

Demak, kattalarni o'qitishda tashqi bosim yoki mukofotlar emas, balki ularning ichki ehtiyojlarini tushunish va shu ehtiyojlarni ta'lim orqali qondirish asosiy motivator bo'lib xizmat qiladi.

6-prinsip: Faol o'rganish

Kattalar bilimni eng yaxshi tarzda faol ishtirok orqali o'zlashtiradilar. Ya'ni, ular bilim va ko'nikmalarni shunchaki tinglab yoki o'qib emas, balki ularni amalda qo'llash orqali o'rganadilar. Andragogik yondashuvda o'rganuvchi markazda bo'ladi — u passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lishi kerak.

Kattalar uchun darslarda interaktiv faoliyatlar, muammolarni hal qilish, real holatlarni modellashtirish, guruhda ishlash, tajriba asosida o'rganish juda muhimdir. Bu ularga o'rganilayotgan bilimni real hayotga qanday tatbiq qilishni anglashga yordam beradi.

Masalan, biror dasturiy ta'minotni o'rganayotgan kattaga uning funksiyalarini shunchaki ko'rsatishdan ko'ra, dasturni o'z qo'li bilan sinab ko'rish imkoniyatini berish — faol o'rganishning ayni ko'rinishidir.

Shuningdek, o'rganuvchilarga o'z fikr va tajribalarini baham ko'rish imkoniyati yaratilganda, ular o'zlarini qadrlangandek his qilishadi va bu bilimni yanada chuqurroq o'zlashtirishga sabab bo'ladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Ergasheva G. O'ZBEK TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'QITISHNING MAVJUD HOLATI VA O'QITISH JARAYONLARI TAHLILI. Zamonaviy filologiya masalalari: muammo va yechimlar mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallar to'plami 2025-yil 1-may.
- 2.Xurramova Ch.A. O'zbek tilini xorijiy til va ikkinchi til sifatida o'qitish xususida. ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE INTERNATIONAL scientific-online conference-2025 132-134bet.
- 3.Xurramova Charos, O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitishda shaxs ishtirokini rivojlantirish (gpa- growing participator approach) yonadashuvining nazariy asoslari . Zamonaviy filologiya masalalari: muammo va yechimlar mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallar to'plami 2025-yil 1-may.
4. <https://www.uis.edu/colrs/foundations-course-design/pedagogies-and-learning-theories>